

Nieuwsbrief

Wilt u op de hoogte gehouden worden van de (kinder-) activiteiten in het museum? Meldt u zich dan nu aan voor de gratis digitale nieuwsbrief van het museum! (6 x per jaar). Dat kan via **www.museumspeelklok.nl** door te klikken op 'nieuwsbrief'. Wilt u de nieuwsbrief niet meer ontvangen, dan kunt u zich altijd weer afmelden op dezelfde wijze.

Agenda

De komende maanden vinden in het museum diverse activiteiten plaats. Actuele informatie vindt u op **www.museumspeelklok.nl**, klik op 'nieuws' en kies vervolgens 'agenda'.

Collectie Perlee Draaiorgels Dagelijks tijdens rondleidingen

De familie Perlee heeft vorig jaar twaalf draaiorgels ondergebracht bij het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement. De firma G. Perlee Draaiorgels is het oudste draaiorgelverhuurbedrijf van Nederland, opgericht in 1875 door Leon Warnies. De familie Perlee gaat zich meer richten op het restaureren van de draaiorgels en wil de collectie meer museaal inzetten. Diverse Perlee orgels zijn dagelijks te zien en te horen!

REPRISE: Sam & Doornroosje 27 en 28 april en 1, 2 en 3 mei

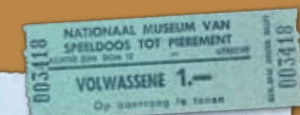
Sam blijft per ongeluk achter in het museum. Helemaal alleen. Of toch niet? Klinkt daar muziek in de danszaal? Na sluitingstijd gebeuren er mysterieuze dingen tussen speelklok en pierement! Sam raakt verzeild in het sprookje van Doornroosje. Door theatergroep Ventiel.
Data: 27 en 28 april en 1, 2 en 3 mei 2009. Aanvang: 11:00, 13:00 en 15:00 uur. De voorstelling duurt ca. 45 min. Er geldt een toeslag van 3,00 p.p. Leeftijd: 6+. Reserveren tijdens kantooruren: **030 232 60 81** (in het weekend **030 231 27 89**).

Opening Restauratieatelier vanaf 12 mei

Op veler verzoek is voor het eerst sinds het 53-jarige bestaan van het museum mogelijk voor publiek om een kijkje te nemen achter de schermen van het Restauratieatelier. Vanaf die datum geeft het museum zijn geheime prijs, want hoe is het mogelijk dat al die eeuwenoude instrumenten vandaag de dag nog steeds hun muziek ten gehore kunnen brengen? Meer info en actuele openingstijden: **www.museumspeelklok.nl** (vanaf 1 mei 2009). Reserveren noodzakelijk, tijdens kantooruren via: **030 232 60 81** (in het weekend via **030 231 27 89**).

Aankondiging

Vanaf 1 september 2009 kunnen kinderen t/m 12 jaar **GRATIS** naar het museum. Het museum volgt hiermee het landelijke beleid van Minister Plasterk en de Museumvereniging dat kinderen t/m 12 jaar vanaf 1 september gratis naar musea kunnen. Let op: Het museum is in 2009 tijdens schoolvakanties geopend op maandagen.

MuseumNacht 'Twilight' Zaterdag 30 mei

De 8e Utrechtse MuseumNacht staat in het teken van 'Twilight' en is een avontuurlijke happening in het schemergebied tussen dag en nacht. Confrontaties en ontmoetingen, illusionisten en wetenschappers, herrezen doden en ongeboren nieuwelingen. Een prikkelend programma met theater, muziek en beeldende kunst. In Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement staat de traditionele orgelmuziek tegenover de erotische sferen van een nachtclub. Gigolo Sven Ratzke is hier uw gastheer. Meer info: **www.museumspeelklok.nl** en **www.culturelezonndagen.nl**.

'Haydn Live' tentoonstelling 26 augustus t/m 15 november

Het jaar 2009 is Haydn-jaar; internationaal wordt herdacht dat de Oostenrijkse componist tweehonderd jaar geleden overleed. Het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement organiseert van 26 augustus tot en met 15 november 2009 een tentoonstelling over deze componist, waarbij stil wordt gestaan bij de belangrijke rol die Haydn heeft gespeeld op het gebied van de mechanische muziek. Meer info: **www.museumspeelklok.nl** en **www.oudemuziek.nl**.

'Haydn Live' symposium 2 september

Het Festival Oude Muziek vindt plaats tijdens de 'Haydn Live' tentoonstelling en gezamenlijk wordt er op 2 september een symposium over Joseph Haydn georganiseerd. Internationaal grote namen, waaronder Ton Koopman, geven dan hun mening over zaken als 'hoe groot was de rol van Haydn exact bij het programmeren van de klokken?' en 'wat kunnen we leren van deze klokken over historische uitvoeringspraktijk?'. Meer info: **www.museumspeelklok.nl** en **www.oudemuziek.nl**.

Sam en Doornroosje | Restauratieatelier |
Haydn Live | Keizerlijke klokken

het vrolijkste museum van Nederland

#64

In deze editie

Voorwoord: Crisistijd?	3	12	Column van een Vriend
Symboliek keizerlijke klokken uit de Verboden Stad	4	12	Vrolijk bericht
Reprise: Sam en Doornroosje in Meivakantie	6	12	In Memoriam: Gert Oost
Het Restauratieatelier	8	13	Promovenda in het museum
Van Speelklok tot Jong Talent...	10	15	Een nadere kennismaking met...
'Haydn Live'	11	16	Agenda

Colofon

Van Speelklok tot Pierement is een uitgave van het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement en de Stichting Vrienden van het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement en verschijnt 2 maal per jaar.

Nummer 64, april 2009.
© Copyright by the publishers.
ISBN 1383-0112

Redactie en bijdragen

Carolien Arnold
Floris de Gelder
Felix den Hartog
Dirkjan Haspels
Carel Huydecoper
Marieke Lefeber
Brechtje Manschot
Jelle Verhoeks
Bob van Wely

Redactiesecretariaat

Steenweg 6
3511 JP Utrecht
Telefoon (030) 231 27 89
post@museumspeelklok.nl
www.museumspeelklok.nl

Ontwerp

HELDERGROEN
Inspiratie | creatie

Fotografie

BMfotografie, Nationaal Museum van
Speelklok tot Pierement

Druk

Drukkerij Libertas, Bunnik

Losse nummers

€ 2,- verkrijgbaar aan de museumbalie.
Donateurs krijgen het magazine gratis
toegezonden.

Digitale nieuwsbrief

Op de hoogte blijven van museum-
activiteiten? 6 keer per jaar verstuurt
het museum een digitale nieuwsbrief.
U kunt zich aan- en afmelden via
www.museumspeelklok.nl, klik op
'nieuwsbrief' en voer uw e-mailadres in.

Crisistijd?

Het lijkt misschien gek om een museum-tijdschrift te beginnen met een beschouwing over de wereldeconomie. Maar toch is daar alle reden voor, zeker voor een museum dat een groot deel van zijn inkomsten zelf verdient en maar een beperkte subsidie krijgt. Opvallend vaak wordt mij gevraagd wat het museum merkt van de financiële crisis. Meestal met een ondertoon van: dat zal bij een museum allemaal wel meevallen. En daarom leek het mij een aardige gedachte om in dit voorwoord eens stil te staan bij de impact van de huidige economische situatie op de exploitatie van ons museum. Waarbij ik natuurlijk besef dat het nog veel te vroeg is om de definitieve balans op te maken.

In de media is de afgelopen tijd melding gemaakt van een groot aantal alarmerende berichten over de economie in het algemeen en over de culturele sector in het bijzonder. Fondsen zoals het VSB Fonds die een belangrijk deel van hun vermogen zijn kwijtgeraakt, culturele instellingen die hun sponsoring met tientallen procenten zien teruglopen en sterk dalende bezoekersaantallen in de toeristenmusea in de eerste twee maanden van 2009.

Deze ontwikkelingen hebben ook ons niet onberoerd gelaten. De recente successen van het museum zijn voor een groot deel te danken aan steun van fondsen, met het VSB Fonds als één van de belangrijkste steunpilaren. Het zou voor het museum een enorme terugslag zijn als de steun van fondsen structureel zou dalen. Op het gebied van sponsoring zijn met name de Gouden Bedrijfsvrienden erg belangrijk. De druk op de bankensector heeft het aantal Gouden Vrienden negatief beïnvloed.

En tenslotte het dalende internationale toerisme: hoewel ons museum veel minder afhankelijk is van toeristen dan de grote musea in Amsterdam leidt de daling van het toerisme uit Japan tot een daling van ons bezoekersaantal in april en mei (de 'Keukenhofmaanden') met enkele tientallen procenten.

"Wie geschoren wordt moet stilzitten" is een kreet die je vaak hoort in moeilijke tijden. Toch hebben wij daar niet voor gekozen. De ervaring leert dat goede plannen nog steeds steun van fondsen kunnen krijgen. Sterker nog: als iedereen stilzit kan het wel eens een goed moment zijn om juist met een mooi plan te komen! Voor wat betreft sponsoring is het een feit dat het grote bedrijfsleven de budgetten terugschroeft. Maar aan de andere kant zijn er enorm veel succesvolle startende bedrijven. En dat biedt kansen. Graag wil ik onze Vriendenstichting een enorm compliment maken voor de werving van tientallen nieuwe Ondernemersvrienden uit stad en regio. Het is geweldig om te zien dat deze Kring juist in het crisisjaar 2009 een recordaantal leden bereikt. En dan nog iets over het dalende toerisme. Zou het kunnen dat niet alleen Japanners, maar ook Nederlanders minder dure en verre reizen maken? En in plaats daarvan weer eens ontdekken dat je voor veel minder geld vlakbij huis eigenlijk ook heel mooie dingen kunt beleven? Wij hebben daar een beetje op gegokt toen we eind 2008 besloten om een groot aantal uitvoeringen van de familievoorstelling Sam en Doornroosje te programmeren tijdens de schoolvacantie in februari. Vooralsnog lijkt dat gewerkt te hebben. Het aantal bezoekers in februari was bijna 40% hoger dan in 2008.

Zoals gezegd is het veel te vroeg om definitieve dingen te zeggen over de

economische situatie. Maar misschien is er juist in crisistijd wel de meeste behoefte aan een Vrolijk Museum. U kunt ook in 2009 op ons rekenen!

Floris de Gelder
Directeur

Ten tijde van het ter perse gaan van deze uitgave van 'Van Speelklok tot Pierement' is bekend geworden dat Floris de Gelder op donderdag 16 april is geïnstalleerd als wethouder Economische zaken, Cultuur en Stads-promotie van de Gemeente Utrecht. Hij was sinds 2004 directeur van het museum en onder zijn leiding heeft het museum een sterke groei door-gemaakt. Het museum feliciteert hem van harte met deze eervolle nieuwe uitdaging en wenst hem veel succes en plezier in zijn nieuwe functie.

Symboliek keizerlijke klokken uit de Verboden Stad

Sinds de **Neushoornklok** uit het Palace Museum in 2006 in het museum te zien was, zijn veel mensen geïnteresseerd geraakt in dit soort typisch 'Chinese' klokken. Het Palace Museum heeft een geweldige collectie klokken die in Europa zijn ontworpen met de gedachte aan te sluiten bij de smaak van de Chinese elite. De twee **Pagodeklokken** die net in het museum zijn gerestaureerd zijn hier mooie voorbeelden van. Toch werden er lang voordat deze chinoiserieën werden bedacht Europese klokken naar China gestuurd. Deze klokken zijn helemaal niet specifiek voor de Chinese markt ontworpen en zijn zowel in uiterlijk als muziek typisch Europees.

Tekst: Carel Huydecoper **Beeld:** NMvStP

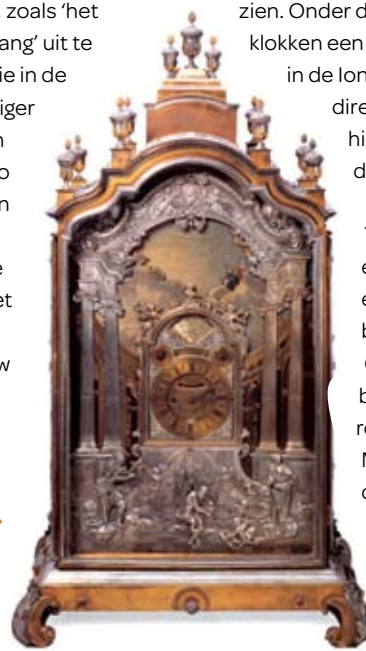
Een mooi voorbeeld hiervan is de John Pyke klok die in de afgelopen periode in het museum is gerestaureerd. Het is een Engelse barokke orgelklok van topkwaliteit, gemaakt rond 1740. Pyke is een bekende naam voor het museum. In 1988 heeft het museum een orgelklok van George Pyke gekocht. 'Onze' George is de zoon van John. Hij was actief tussen 1710 en 1762 en woonde in Bedford Row in Londen. Vader en zoon Pyke behoorden tot de kleine groep zeer vooraanstaande klokkenmakers waartoe ook Charles Clay (actief 1716-1740) gerekend werd. Voorbeelden van hun klokken zijn nog te vinden in Kensington Palace, Windsor Castle, maar ook in de Verboden Stad. John Pyke en Charles Clay werkten regelmatig samen. *De Vier Grote Monarchieën*, een grote orgelklok waar Clay aan werkte ten tijde van zijn overlijden werd door John Pyke voltooid. Beide klokkenmakers maakten gebruik van messing programmacilinders. Meestal zijn cilinders van hout, het gebruik van messing is zeer uitzonderlijk.

Clay en Pyke

Stilistisch lijken de klokken van Clay en Pyke sterk op elkaar en worden regelmatig met elkaar verward. Ze hebben steeds de typerende kleine wijzerplaten en ze maakten gebruik van dezelfde vormen voor hun kasten. Clay en Pyke gebruikten reliëfs, gegoten in brons of messing, voor de fronten van hun klokken en voor de deurtjes aan de zij-kanten. Clay stond erom bekend dat hij samenwerkte met bekende kunstenaars die de muziek, reliëfs, beeldhouwwerken en schilderijen voor hem maakten. Voor *De Vier Grote Monarchieën* in Kensington Palace maakte Jacopo Amignoni (1682-1752) de schilderijen op de voor-, zij- en achterkant. Louis

François Roubiliac (1695-1762) leverde hem de verschillende bronzen beelden en Michael Rysbrack (1694-1770) maakte de reliëfs. Door het huidige China Project van het museum blijkt dat John Pyke en Charles Clay vaker gebruik maakten van dezelfde bronzen reliëfs voor fronten en deurtjes. Het Palace Museum heeft naast de John Pyke klok ook een Charles Clay. Als we deze twee klokken naast elkaar zetten blijken ze veel overeenkomsten te hebben (zie ook de foto's). Er is duidelijk gebruik gemaakt van dezelfde mal voor het reliëf aan de voorkant. Bovenin heeft Pyke een melodiekeuzewijzer die heel goed past op die plaats. Bij Clay zit daar een aanduiding voor de dag van de week die nog preciezer op het reliëf aansluit. De figuur in het midden is Chronos, te herkennen aan zijn zeis en zandloper. Hij kijkt meewarig naar twee kleine kinderen waarvan één een groot boek met muziekschrift leest en de ander een boek vasthoudt en naar Chronos wijst. Chronos wordt beschimpt door de kunst in de vorm van de kinderen met boeken die eeuwig jong en energiek zijn. Samen lijken zij een populaire variatie op het vanitas thema, zoals 'het leven is kort, kunst is lang' uit te beelden. De figuren die in de hoeken staan zijn lastiger te duiden. We zouden de man links als Apollo kunnen zien, maar dan zou de vrouw rechts Diana moeten zijn. De vrouw heeft alleen niet de attributen die bij Diana horen. De vrouw

← **Charles Clay**
(Londen, ca. 1738)
Charles Clay
(Londen, ca. 1735) →

zou net zo goed de muze Erato kunnen zijn of Eurydice. Als de vrouw Eurydice is, dan moeten we de man zien als haar geliefde Orpheus. Op de achtergrond van de beide klokken is een dezelfde scène te zien en er is uitgegaan van een zelfde ontwerp. De scène is niet de meest gebruikelijke. Op de Pyke klok is Apollo op een wolk omringd door negen dames met muziekinstrumenten in hun handen die de muzen voorstellen. Eigenlijk hebben niet alle muzen iets te maken met muziek, dus worden ze meestal niet zo afgebeeld. Melpomene bijvoorbeeld is meestal te herkennen aan een toneelmasker en Urania draagt een hemelbol en passer bij zich.

Onder de muzenwolk

De muzen worden meestal afgebeeld op de berg Parnassus, niet op een wolk, maar door het ontwerp van de architectuur op de achtergrond is het lastig ze ergens anders te plaatsen. Op de Clay klok zitten de muzen ook op een wolk. Op de afbeelding is net Urania met haar hemelbol en passer te zien. Tijdens het spel komt de wolk in beeld geschoven en is het hele gezelschap te zien. Onder de muzenwolk is op beide klokken een rond gebouw te zien in de Ionische orde. Het is niet direct duidelijk welk gebouw hier bedoeld wordt. Het doet een beetje denken aan de *Villa Hadrianus* bij Tivoli. In de zeventiende eeuw werd er regelmatig een ronde tempel afgebeeld op de Parnassus. Claude Lorrain bijvoorbeeld zette vaak een ronde tempel op de berg. Misschien bedoelde hij daar de muzentempel, het Mouseion, mee. In

John Pyke
(Londen, ca. 1740) →

ieder geval is de associatie van een ronde tempel met de muzen niet geheel uniek. Het is wel gek om een Mouseion, zoals hier, aan de binnenkant te zien. Waarschijnlijk heeft Pyke zich voor zijn ontwerp direct laten inspireren door Clay. Het reliëf past bij Clay beter dan bij Pyke. Dat de muzen op een wolk zitten heeft bij Clay een functie; anders kunnen ze niet in- en uit beeld schuiven. Bij Pyke is het thema overgenomen. Het ontwerp van dit reliëf bleek niet bevredigend genoeg te zijn om vaak te gebruiken. Het lijkt er op dat Clay op zoek is gegaan naar een meer veelzijdig ontwerp, wat hij uiteindelijk door Rysbrack liet maken. Die kon hij bij herhaling gebruiken terwijl de reliëfs uit Beijing al gauw in onbruik is geraakt, al zouden ze er delen van blijven gebruiken.

Opmerkelijk detail

Niet alleen de reliëfs werden hergebruikt. Ook de kast van de John Pyke klok is vaker gebouwd. John en George Pyke gebruikten het ontwerp allebei. De John Pyke klok die nu weer in Beijing staat heeft nog een opmerkelijk detail. Ooit moet hij deel uit hebben gemaakt van een groter meubel. Aan de onderkant en de achterkant blijkt uit de afwerking dat er meer aan vast heeft gezeten. Dit soort complexe uurwerken stonden vaker op een mooie onderkast, zeker als ze, net als deze klok, op gewichten liepen. De onafgewerkte randen aan de onderkant zijn dus niet zo verrassend. Die aan de achterkant wel. Die geven aan dat de klok ooit deel heeft uitgemaakt van een breder meubel, of ingebouwd was in een lambrisering. Hoeveel daarvan in Londen is gemaakt en hoeveel daarvan is aangepast in het keizerlijk paleis zullen we nooit weten.

REPRISE

Wegens overweldigende belangstelling gaat de muzikale familievoorstelling *Sam en Doornroosje* in reprise in de Meivakantie. Na het succes van de voorstellingen *Dans Assepoester, dans!* heeft het museum Theatergroep Ventiel wederom gevraagd een familievoorstelling speciaal voor het museum te schrijven. **Tekst:** Anjolijn Borgdorff **Beeld:** NMvStP

Waar in 'Assepoester' een belangrijke rol was weggelegd voor de grote dansorgels, zijn het nu de automaten (bewegende en musicerende mens- en dierfiguren) die de hoofdrol spelen. En natuurlijk wordt alle muziek live gespeeld door de instrumenten van het museum.

Terugblik op de voorstellingen in de voorjaarsvakantie

Theatergroep Ventiel speelde negen dagen lang het sprookje Sam en

Doornroosje in de danszaal van het museum. Een voorstelling over moed en opkomen voor jezelf, over een prinses, een boze toverspreuk en een kus. Met in de hoofdrol een prinses, een acrobaat, een

hofdame, een konijn, een dirigent en natuurlijk Sam. Sam bleef per ongeluk achter in het museum. Helemaal alleen. Of toch niet? Klonk daar muziek in de danszaal? Na

sluitingstijd gebeurden er mysterieuze dingen tussen speelklok en pierement! Sam raakte verzeild in het sprookje van Doornroosje. Maar het sprookje leek wel in de war. Waar was de dappere prins? En wie was toch die vent met dat dirigentstokje? De kinderen steunden Sam in haar speurtocht naar een manier om een boze betovering te verbreken. Onder begeleiding van draaiorgels en speelgoedjes kwamen zij erachter wat er moest gebeuren om dit sprookje een happy end te geven. Vol spanning leefde het publiek mee met Sam die uiteindelijk de dirigent voor de gek hield... Het publiek was een gemêleerd gezelschap bestaande uit kinderen, ouders, vrienden en opa's en oma's. De voorstellingen werden drie keer per

dag gespeeld. Het was dus behoorlijk aanpoten voor de spelers die zich tussendoor uit hun kostuums wurmden, energie opdeden met een broodje en een drankje en zich vervolgens weer warm maakten voor de volgende show. Na afloop van de voorstelling kon het publiek kennismaken met de spelers, een handtekening vragen of samen op de foto.

Data en tijdstippen

27 en 28 april en 1, 2 en 3 mei 2009. Aanvang: 11:00, 13:00 en 15:00 uur. De voorstelling duurt ongeveer 45 minuten. De kindervoorstelling is voor alle kinderen van 6 tot 106 jaar.

Reserveren

Reserveren voor de voorstelling is noodzakelijk en kan tijdens kantooruren via telefoonnummer 030-232 60 81 of bij de kassa van het museum. Op de reguliere entreprijs van het museum geldt een toeslag van € 3,00 p.p.

Kinderen krijgen na afloop een **gratis poster** van de voorstelling, zo lang de voorraad strekt.

27 en 28 april & 1, 2 en 3 mei
11:00, 13:00 en 15:00 uur
leeftijd vanaf 6 jaar

reserveren:
030-232 60 81 of bij de kassa
(toeslag € 3,00 p.p.)

Familievoorstelling Sam en Doornroosje in Meivakantie

“Een voorstelling over moed en opkomen voor jezelf”

“Uiteindelijk bleef alleen het casco van het atelier overeind”

Renovatie en openstelling van het Restauratieatelier

In vorige nummers van ‘van Speelklok tot Pierement’ is al uitgebreid aandacht besteed aan de verbouwing van het Restauratieatelier, dat op 11 mei 2009 feestelijk zal worden geopend. Rond die datum verschijnt er een speciale editie van dit magazine, waarin alles te lezen is over wat er vanaf medio mei allemaal in het atelier te zien en te doen is voor bezoekers. Ook kunt u in dat nummer meer lezen over een aantal markante persoonlijkheden die in de geschiedenis van het atelier een cruciale rol hebben gespeeld of vandaag de dag nog gezichtsbepalend zijn. In onderstaande fotoreportage krijgt u een indruk van wat er het afgelopen jaar gebeurd is.

Tekst: Jelle Verhoeks Beeld: NMvStP

1 Het atelier in de staat waarin het door Mevrouw Beijers, de *Moeder van het Museum* (92 jaar oud), in 2006 werd nagelaten aan de Vriendenstichting. Hoewel het museum nooit een groter cadeau heeft mogen ontvangen, moest het gebouw nodig opgeknapt worden. Van deze nood heeft het museum een deugd gemaakt, door de renovatie te koppelen aan een plan voor openstelling van het atelier voor het publiek.

2 Nadat de collectie was verhuisd naar een tijdelijk onderkomen, kon een begin worden gemaakt met de sloop. Uiteindelijk bleef alleen het casco van het gebouw uit ca. 1900 overeind. Op deze foto is te zien hoe het voormalige depot zichtbaar werd na verwijdering van de tussenwand.

3 Mevrouw Beijers vertelde dikwijls over een zilveren theepot met munten die ze tijdens de oorlog in de grond zou hebben verstopt. Het verwijderen van de vloer werd dan ook met veel belangstelling gevolgd door het museum personeel en de aanwezige bouwers. De enige echte vondst werd echter gedaan door archeologen die voor de Gemeente Utrecht opgravingen deden. Daarbij bleek dat er zich in het pand naast resten van het Romeinse Castellum (dat de basis vormde voor de oprichting van de stad Utrecht), ook overblijfselen van het oudste Bisschoppelijk Paleis in Nederland bevonden. Deze opgravingen werden rond Open Monumentendag aan het publiek en de pers getoond.

4 Nadat er maatregelen waren getroffen om de archeologische vondst ook in de toekomst zichtbaar te maken voor publiek, werd de wapening voor de betonnen vloer aangebracht. Op de jaarlijkse bijeenkomst van de Vriendenstichting, konden Vrienden van het museum een kijkje nemen in het pand.

5 Na het storten van vele kubieke meters beton werd de vloer vlak gemaakt met behulp van zogenaamde ‘vlindermachines’. De volgende klus betrof de overkapping van de binnenplaats, waar de werkplaatsen van de restauratoren gemaakt worden. Op deze foto is op de achtergrond te zien dat de overkapping voorheen deels ontbrak, daarom kon de binnenplaats voorheen slechts als opslag voor rommel gebruikt worden.

6 In het najaar van 2008 begonnen de contouren van het gebouw steeds beter zichtbaar te worden.

7 Deze foto is twee maanden voor de oplevering van het atelier genomen. De afwerking is in volle gang. In het ‘publieksatelier’ kunnen bezoekers ‘hands-on’ in aanraking komen met het restauratiewerk, maar daarover meer in het volgende nummer.

Van Speelklok tot Jong Talent...

Mensen die het museum kennen zijn het er eigenlijk altijd wel over eens: Het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement is een heel vrolijk museum waar de gemiddelde bezoeker na zijn of haar bezoek heel tevreden weer naar buiten loopt. Helaas zijn er nog steeds veel meer mensen die het museum niet kennen. En die zouden, puur op basis van de naam van het museum, wel eens kunnen denken dat het binnen de muren van 'speelklok' een oubollige situatie is met wat rommelende mensen aan klokjes en orgeltjes... **Tekst:** Dirkjan Haspels **Foto's:** NMSTP

Een van de taken van het museum is dit beeld, voor zover het bestaat, te veranderen. Het museum is buitengewoon blij met een ontwikkeling die de afgelopen jaren is ontstaan. Steeds meer spannende, jonge, getalenteerde en moderne artiesten zoeken samenwerking met het museum... Ik zeg (voor de museumkenner) niets nieuws als ik vertel dat de museum-

collectie bestaat uit ruim 1100 automatisch spelende muziekinstrumenten. Instrumenten die een vastgelegd programma (in de vorm van een cilinder met pinnen, een metalen plaat, een papieren rol, een kartonnen orgelboek of zelfs floppy of geheugenkaart) aflezen en omzetten in muziek. Een groot aantal instrumenten kan het museum zelf 'programmeren', waardoor het

mogelijk is ze muziek naar keuze te laten spelen. Er zijn veel speciale tunes geprogrammeerd. Zo vond bijvoorbeeld de muziek van Kunst & Kitsch, Sesamstraat en Kabouter Plop haar weg naar diverse museuminstrumenten.

Jong talent

Kindervoorstellingen van Hakim, Frank Groothof en ook Edwin Rutten kregen hun speciale museale waarde vanwege de automatische muziek. Tijdens de MuseumNacht in 2007 speelden de artiesten Dez Mona, Solo en Matik in het centrale deel van het museum voor duizenden jonge mensen hun muziek begeleid door een door Jan Kees de Ruijter geprogrammeerd

← Frank Groothof
C-Mon en Kypsky →

straatorgel. Uitsmijter van die avond was een optreden van Eric de Jong, beter bekend als Spinvis. De rij buiten het museum liep tot aan de Choorstraat. Veel nieuwe bezoekers kwamen binnen en ontdekten dat het museum alles behalve een oubollige bedoeling was...

C-mon & Kypsky

Vorig jaar werd het museum benaderd door Simon Akkermans van de band C-Mon & Kypsky. Hij zou het zo spannend vinden zijn eigen muziek uit de mond van een orgel te horen. Arrangeur Jan Kees de Ruijter maakte een 26 meter lang orgelboek van het nummer 'Circus' voor het straatorgel 'De Arabier', dat speelde tijdens een concert op het Domplein met C-mon & Kypsky. Duizenden jonge aanwezigen zeiden na afloop: "Draaiorgel is echt vet!". Het museum werd zelfs

uitgenodigd voor het programma 'De Wereld Draait Door' waar het concert dan nog eens dunnetjes over gedaan moest worden. Helaas bleken de deuren van studio De Plantage te klein voor het enorme draaiorgel... Op dit moment werkt het museum samen met jazz-zanger Wouter Hamel, die voor zijn huidige theatertour twee instrumenten van het museum gebruikt. Bij het prachtige liedje 'Quite the Disguise' gebruikt hij een plingplong-

apparaat en bij het nummer 'Nobody's Tune' draait hij aan een Mignon Orgnette; een harmoniumachtig instrument uit de collectie van het museum. Binnenkort live in de theaters en ver-

volgens door naar Korea en Japan... (en nu al te zien via www.youtube.nl, zoek op *Quite the Disguise*). Graag maak ik van deze gelegenheid gebruik om u te attenderen op de MuseumNacht van 30 mei 2009.

“Tijdens de MuseumNacht is Sven Ratzke uw gastheer”

In Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement staat de traditionele orgelmuziek tegenover de erotische sferen van een nachtclub. Gigolo Sven Ratzke is hier uw gastheer.

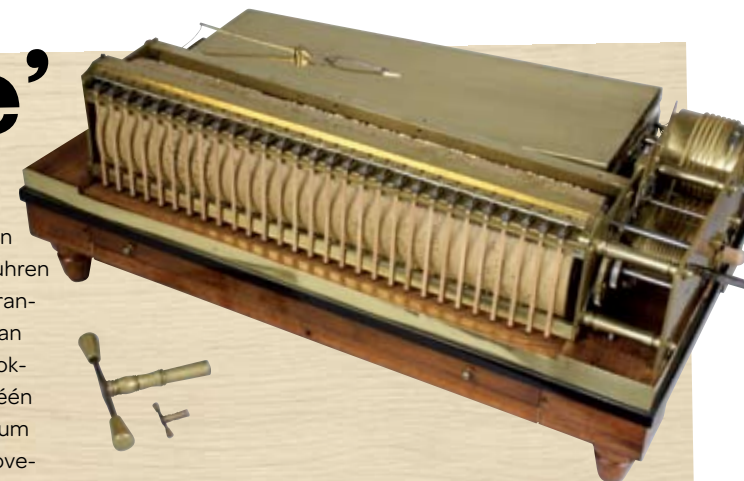
‘Haydn Live’

Tentoonstelling

26 augustus-15 november 2009

Het jaar 2009 is Haydn-jaar; internationaal wordt herdacht dat de Oostenrijkse componist tweehonderd jaar geleden overleed. Het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement organiseert van 26 augustus tot en met 15 november 2009 een tentoonstelling over deze componist, waarbij stil wordt gestaan bij de belangrijke rol die Haydn heeft gespeeld op het gebied van de mechanische muziek. In 1761 kwam Joseph Haydn in dienst aan het hof van de Esterházy's in het huidige Hongarije. In 1782 werd daar ook Pater Primitivus Niemecz als bibliothecaris aangesteld. Deze Niemecz

bleek briljant in het vervaardigen van muziekautomaten. Voor de Flötenuhren die hij maakte, componeerde en arrangeerde Joseph Haydn de muziek. Van het duo Haydn-Niemecz zijn vier klokken bewaard gebleven, waarvan er één in het bezit van het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement is. De overige drie klokken, waarvan één van het *Kunsthistorisches Museum* te Wenen, komen als bruiklenen naar Museum Speelklok. Voor het eerst in 200 jaar zijn de vier Haydn-Niemecz klokken weer bij elkaar. Tijdens de tentoonstelling zullen de klokken regelmatig gespeeld worden; de nadruk ligt op de muziek. Zo kan het publiek als het ware 'live' naar de muziek van Haydn luisteren.

Symposium

2 september 2009

Het Festival Oude Muziek vindt plaats tijdens deze tentoonstelling en gezamenlijk wordt er op 2 september een symposium over Joseph Haydn georganiseerd. Meer informatie: www.museumspeelklok.nl.

Beeld: NMvStP

COLUMN van een Vriend

Waarin steeds een andere Vriend zijn liefde voor het museum toelicht en daarna het stokje doorgeeft aan de volgende Vriend. Het spits wordt afgebeten door Felix den Hartog (36), eindredacteur van EditieNL.

“De vriendschapsband met een museum is een wonderlijk ding. Ik weet niet van hoeveel musea u Vriend bent, maar ik ben het er maar van één. Ik kan me ook geen ander museum voorstellen dat ik Vriend zou kunnen noemen. Wonderlijk, want eigenlijk is onze betrekking erg eenzijdig. Ik kom wel eens bij het museum op bezoek, maar het komt nooit bij mij langs. Het museum belt me niet, het stuurt geen kerstkaart en het heeft me nog nooit uitgenodigd voor het vieren van zijn verjaardag. Toch is het mijn vriend, en dat al jaren.

Wat maakt een vriend een vriend? Natuurlijk niet de plichtmatigheden die ik eerder noemde. Een vriend is een vriend omdat je bij hem of haar jezelf kunt zijn. Omdat je ermee kan lachen en huilen, zingen en dronken worden. Omdat hij lief en leed met je deelt. Aan al deze eisen voldoet het museum moeiteloos. Maar vriendschap betekent ook dat je volledig jezelf durft te zijn bij een ander, zonder de vrees daarvoor veroordeeld te worden. En als het museum iets goed doet, dan is het dat. Hierin schuilt mijns inziens dan ook de kern van het succes van het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement: zijn ongefilterde eigenheid. Of de medewerkers een Perleetje aanzwengelen, uit volle borst meezingen met de Decap in het gelijknamig café, of uitweiden over De

Rokende Neger: het is altijd echt en oprecht, en gebracht met een aanstekelijk enthousiasme, dat de van oorsprong dode collectie tot leven brengt. Mijn favoriete collectiestuk is zonder enige twijfel het Konijn uit de Kool; het diertje komt uit een kool omhoog en kijkt even schalks om zich heen, om dan weer weg te duiken. Toen ik het als klein kind voor het eerst zag, was ik direct gefascineerd en 30 jaar later kan ik er met diezelfde half open mond naar kijken. Alsof het tot leven gebracht wordt! ‘Als het Konijn vandaag in duizend stukken op de grond valt, hebben we morgen drie nieuwe’, vertelde een directeur van het museum mij ooit. Geruststellende woorden voor de fans van het Konijn, maar zo waren ze niet bedoeld. Wat hij wilde zeggen was dat bij de museale waarde van het Konijn vraagtekens te stellen waren. Mechanisch was het niet het interessantste stuk van de collectie. En hoe oud was het nu helemaal? Maar het trok wel altijd volle zalen...

Als eindredacteur van een dagelijks nieuwsprogramma moet ik vaak kiezen tussen informeren en de aandacht vasthouden. Niet alle informatie die belangrijk is, is ook interessant. Zeker voor een massaproduct als het mijne, is een zo groot mogelijk publieksbereik van belang. Een museum kent vergelijkbare problemen: misschien is er een stuk van grote museale waarde, maar als niemand het wil zien, moet je het dan tentoonstellen? En als iedereen een bepaald stuk graag wil zien, maar het is eigenlijk helemaal niet zo bijzonder, moet je het dan toch exposeren?

De worsteling van de directeur ging me aan het hart. Met het Konijn in de Kool had het museum een kijkcijferknaller in huis, in Hilversums jargon. Maar door het prominent te exposeren kon hij door de kenners met rede beticht worden van sensatiezucht. Dat hij, zijn voorgangers en opvolgers er toch voor kozen het Konijn te exposeren, verdient hulde. Het is een stuk om trots op zijn en verdient mijn oprechte Vriendschap. Voor de volgende column nodig ik Mijntje Bos en Natasja Blankenhorst uit. Zij zijn sinds kort Ondernemersvriend van het museum met hun winkel Zinin (www.zin-in.nl).

Vrolijk bericht

Sinds 2007 ontvangt het museum een bijdrage van de BankGiro Loterij. Uit de afdracht over 2008 keerde de BankGiro Loterij ruim 58 miljoen euro uit aan cultuur in Nederland. Ook dit jaar ontving het museum tijdens het Goed Geld Gala een cheque ter waarde van € 200.000,-. Het museum gaat dit geld aanwenden voor nieuwe aankopen om de collectie van het museum uit te breiden. Steun het culturele erfgoed in Nederland en bestel een lot via www.bankgiroloterij.nl.

IN MEMORIAM

Met verdriet hebben wij kennisgenomen van het bericht dat maandag 30 maart is overleden

DR. GERT OOST (1942 – 2009)

Musicoloog, Organist, Componist

In nauwe samenwerking met het museum gaf Gert Oost in 1975 het boekje ‘Musica Mechanica, Tiroler lied gevarieerd door Mozart’ uit. Daarin staat onder andere een transcriptie van en een inleiding over dit Tiroler lied, dat geprogrammeerd staat op het door Diederich Nicolaus Winkel in 1819 vervaardigde salonorgel ‘De Freule’ uit de collectie van het museum. In het Mozartjaar 2006 speelde hij dit Tiroler Lied in de Domkerk ter gelegenheid van Universiteitsdies. Ook nam hij de CD ‘Nederlandse orgelmuziek uit de Romantiek’ op in het museum, waarbij hij het Bätz/Witte orgel van de Buurkerk bespeelde. Een ander belangrijk moment was zijn orgelbespeling bij de opening van het museum in 1984, met Hare Majesteit koningin Beatrix als eregast. Gert Oost was een warm pleitbezorger van de Nederlandse muziek in het algemeen en de 19e-eeuwse orgelmuziek in het bijzonder. Het museum verliest met hem een betrokken en trouwe vriend. Onze gedachten gaan uit naar zijn naaste familie, en in het bijzonder naar zijn echtgenote Hanne Oost-Lacuelle.

Namens het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement:
Floris de Gelder, algemeen directeur
Bob van Wely, hoofdconservator
Marieke Lefeber, assistent-conservator
Jaap Jan Steensma, rondleider

Promovenda in het museum

Assistent-conservator Marieke Lefeber over haar nieuwe leven als promovenda.

Tekst: Marieke Lefeber **Beeld:** NMvStP

Sinds december 2006 werk ik in het museum als assistent-conservator. Na een oriëntatie op de mogelijkheid om te promoveren, had ik eind 2008 een onderzoeksplan gereed. Prof. dr. L.P. Grijp van de Universiteit Utrecht is bereid gevonden mij bij dit project te begeleiden. Bij het Meertens Instituut in Amsterdam werk ik voor drie dagen per week aan het onderzoek, de overige twee dagen werk ik in het museum.

Bellenspeelklokken

Het onderzoek richt zich op het muziekrepertoire van bellenspeelklokken die in de achttiende eeuw in Nederlandse huiskamers stonden. In deze periode werd het voor steeds meer (tamelijk rijke) mensen mogelijk een mooie staande- of tafelklok te bezitten die ieder (half) uur een melodietje speelde. Op de cilinders van deze klokken waren gemiddeld tien verschillende melodietjes geprogrammeerd. Er zijn veel achttiende-eeuwse bellenspeelklokken

bewaard gebleven. Deze vormen een belangrijke, nog nauwelijks onderzochte bron om meer te weten te komen over achttiende-eeuwse muzikale smaak in Nederland. Voor mijn onderzoek ga ik in eerste instantie gebruik maken van twee verschillende verzamelingen. De eerste betreft de collectie bellenspeelklokken van het museum. Dit zijn er in totaal dertien. Enkele voorbeelden van melodietjes op speelklokken uit de collectie van het museum zijn: ‘Mars van Marlebourgh’, ‘Contre Dansse’ (a Minuet), ‘Altijd zijn de Boere Dronken’, ‘Wie en oijt groter gek gezien’.

“Wie en oijt groter gek gezien”

De tweede collectie bestaat uit een serie cassettebandjes en digitale opnames van uurwerkrestaurator Melgert Spaander uit Zutphen. Spaander restaureerde

tijdens zijn lange loopbaan vele bellen- speelklokken en heeft altijd geluidsopnames gemaakt van de melodietjes. Bovendien heeft hij bijgehouden hoe de titels van de melodietjes op de klokken vermeld staan. In totaal heeft hij dit van zo’n 150 klokken gedaan, dit betekent dat er ongeveer 1500 melodietjes in deze collectie zitten.

Populaire klokkendeuntjes

Het project behelst deels een repertoireonderzoek. Alle melodietjes uit de twee verzamelingen worden opgetekend. Ze worden opgenomen

in de Liederenbank van het Meertens Instituut, een databestand waarin Nederlandse liederen ontsloten zijn. Er wordt gekeken welke melodietjes het meest voorkomen om inzicht te krijgen in wat populaire klokkendeuntjes waren in deze tijd. Ook ga ik de aard van de arrangementen en de waarde voor de historische uitvoeringspraktijk onderzoeken.

Vijf jaar

Ik verwacht vijf jaar aan het onderzoek te werken. Na die tijd hoop ik een bijdrage geleverd te hebben aan onze kennis over achttiende-eeuwse bellenspeelklokken, maar ook meer te weten over de favoriete muziek van achttiende-eeuwse Nederlanders.

← Allin Walker staande klok, 1740

“Er zitten ongeveer vijftienhonderd melodietjes in deze collectie”

Etter of wonder kind?

Een nadere kennismaking met ... Frank Bernouw

Tekst: Carolien Arnold Beeld: NMvStP

Met zijn pet, oren vol ijzer en stoere sneakers ziet Frank er op het eerste gezicht wat gevaarlijk uit, zo tussen de museumstukken. Maar niets is minder waar: achter het stoere uiterlijk schuilt een zachtvaardige modelleerling en een getalenteerd muzikant. Op zijn opleiding scoort Frank de ene 9 na de andere en op concertavonden in het museum swingt hij op vleugel of pianola of wat er maar voor handen is de sterren van de hemel. Een portret van de benjamin van het museum.

Frank, jij werkt sinds anderhalf jaar in het museum, maar je gaat ook nog naar school. Hoe zit dat?

In 2007 ben ik begonnen met de mbo tot assistent meubelmaker aan het ROC

in Nieuwegein. Op die opleiding ga je één dag in de week naar school en de andere vier dagen werk en leer je in de praktijk. Ik ben nu anderhalf jaar bezig en het gaat heel goed; waarschijnlijk kan ik over een

jaar al examen doen, een half jaar eerder dan de rest, want ik doe de theorievakken allemaal wat vlotter.

Je bent een snelle leerling?

Ja, dat zou je wel zo kunnen zeggen. Maar dat is ook wel eens anders geweest, hoor! Mijn eerste school heb ik niet afgemaakt. Ik had gewoon geen zin en discipline. Daarna heb ik met veel tegenzin een tijdje als stratenmaker gewerkt, maar dat was ook niets voor mij. Ja, ik was eigenlijk best wel een etter in die tijd. Maar dankzij mijn vader, Fred

Een korte introductie

Naam: Frank Bernouw

Leeftijd: 19 jaar

Functie: assistent-restaurator

Bernouw, ben ik toch helemaal goed op mijn pootjes terecht gekomen. Als restaurator van pianola's en orchestrions voert hij regelmatig restauraties uit voor het museum en zodoende wist hij dat er bij het museum behoefte was aan extra orgel- en orchestrionrestauratoren. Vooral ook omdat ik op mijn derde al riep, als mensen vroegen wat ik later wilde worden: "Hetzelfde als papa!"

De automatische muziek-instrumenten zitten je in de genen?

Absoluut. Ik ben letterlijk opgegroeid tussen de pianola's en de orchestrions – we wonen boven de werkplaats van mijn vader – en ik kon me als kind eindeloos verwonderen over die magische, uit zichzelf spelende apparaten. Op mijn zesde heb ik mijn eerste blaasbalgje geplakt. Dat ding heb ik nog steeds. En vanaf mijn elfde ging ik af en toe helpen met restaureren.

En nu werk je ook weer met je vader samen.

Klopt. We werken samen met Martin Conrads, een orgelrestaurator die voorheen ook in het museum gewerkt heeft, aan de restauratie van de Philipps Paganini, een enorm groot en ingewikkeld orchestrion uit de collectie van het museum. We zijn er nu ongeveer een half jaar mee bezig en we verwachten dat hij over een maand klaar is. We hebben de grote kast helemaal leeggehaald en zijn toen vanaf onderaan weer begonnen met opbouwen. Eerst hebben we de grote balg hersteld, daarna de loden leidingen: de pneumatiek. En

daarna zijn we stuk voor stuk alle instrumenten gaan restaureren: het slagwerk, de piano, het harmonium, het orgel-gedeelte, de metallofoon, noem maar op. Je komt de raarste dingen tegen tijdens zo'n restauratie. Gekke fouten en technische problemen van vorige restauraties.

En wat zijn jouw plannen voor de komende jaren?

Als ik deze opleiding straks heb afgerond wil ik graag de opleiding 'ambachtelijke restauratietechniek' gaan doen. De opleiding die ik nu doe is toch meer een timmermans opleiding. Je leert vooral kozijnen zetten en het is veel machinaal werk. Ik wil graag een niveau hoger met fijne technieken, het handwerk, de kun-

“Ik ben opgegroeid tussen de orchestrions”

stige details. En ik hoop dat ik dan hier kan blijven restaureren in deze geweldige collectie.

Wat vind je het mooiste aan je werk?

De techniek van de instrumenten. En het resultaat van je werk. Dat je van iets wat nauwelijks nog speelt en er belabberd uitziet weer iets moois kunt maken. En dat al die mensen daar dan weer naar kunnen kijken en luisteren. Ja, het allermooiste is misschien wel de muzikaliteit van de instrumenten.

Je maakt zelf ook muziek.

Ja, klopt. Ik heb altijd muziek om me heen gehoord. Mijn vader speelt piano en kerkorgel, mijn moeder trompet en mijn zus cornet. Maar ik hoorde natuurlijk vooral veel pianola's om me heen. En het duurde niet lang voordat ik daar zelf ook op begon te spelen. Ik heb twee jaar pianoles gehad, maar dat beviel me niet zo. Ik moest de hele tijd klassieke muziek spelen en van blad, terwijl ik veel liever uit mijn hoofd wil spelen, gewoon wat er in me opkomt. En dat doe ik nog elke dag.

Wat is je favoriete instrument?

Moeilijk. Ik vind het dansorgel de Hooghuis erg mooi, vanwege de mooie klank, het krachtige karakter en het feit dat hij hele snelle muziek kan spelen.

